

Gerrit Valk

**BETAALD VOETBAL
IN NEDERLAND**
GESCHIEDENIS VAN EEN
TURBULENTE SPORT

1954-2021

Boom

Afbeelding omslag: Johan Cruijff in duel met Willem van Hanegem,
26 april 1970 (Nationaal Archief/CCO).

Omslagontwerp: Pankra

Ontwerp binnenwerk: Mijke Wondergem

Verzorging binnenwerk: Peter Tychon

© 2021 Gerrit Valk en Boom uitgevers Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever
without the written permission of the publisher.*

ISBN 9789024443857

NUR 680

www.boomgeschiedenis.nl

www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inhoud

Woord vooraf 9

Inleiding 11

1 Overwinning van het volksvoetbal 13

Voetbal veroverd Nederland 13

Ongeoorloofde betalingen en pogingen om betaald voetbal
in te voeren 16

De dijken breken door: een ramp met sportieve gevolgen 30

Een illusie verstoord: de Nederlandse Beroepsvoetbal Bond 35

Een verbitterd gevecht 40

Een nadere beschouwing 52

2 Aardappelen en vette jus, 1954-1970 57

Overdaad schaadt 57

Landskampioenen en bekerwinnaars 62

De KNVB Beker 68

De opmars van Ajax 69

Feijenoord blijft niet achter 72

psv rammelt aan het hek 73

De voetbalwereld verandert, verzakelijkt en verhardt 74

Schandalen 79

Omkoping 80

Doping 89

Het clubvoetbal op weg naar de wereldtop 94

Waar Ajax en Feijenoord slagen, faalt Oranje 100

Een nieuwe wereld voor spelers 105

Salarissen en sociale achtergrond 105

Buitenlanders 112

Leefwijze 116

Betekenis voor de spelers 119

Toeschouwers	120
<i>Vrijtijdsbesteding en vervoersrevolutie</i>	120
<i>Aantallen</i>	123
<i>Europacupkoorts</i>	125
<i>Derby's en topwedstrijden</i>	128
<i>Clubhelden</i>	131
<i>Clubcultuur</i>	134
<i>Toto</i>	137
Scheidsrechters en trainers	138
<i>Scheidsrechters</i>	139
<i>Trainers</i>	144
De honger naar belastinggeld	148
Voetbalverslaggeving	150
Balans	154

3 Paella, pasta en roti, 1971-1995 157

Een veranderende samenleving en de gevolgen voor het voetbal	157
Giganten, maar niet altijd	158
Opruiming in de kelder	167
Oranje: nu wel succesvol, maar altijd gedoe	170
<i>Wij waren de besten, maar niet goed genoeg</i>	170
<i>Breuk in Oranje</i>	176
<i>Voetballen in een bloedige dictatuur</i>	179
<i>Uit met de pret</i>	182
<i>Nu waren wij wel de besten</i>	183
<i>Een mislukt WK</i>	185
<i>Weer niet de besten: het EK van 1992 en het WK van 1994</i>	187
<i>Balans</i>	188
De KNVB Beker	189
Naar een bedrijfstak betaald voetbal	191
<i>Shirtsponsoring</i>	192
<i>Televisiegelden</i>	194
<i>Meer, meer, meer</i>	195
<i>De FIOD als tegenspeler</i>	200
Omkoping en doping	202
<i>Omkoping</i>	202
<i>Doping</i>	205
Opnieuw deed belastinggeld wonderen	207
Onze helden	209

<i>Ontsporingen</i>	209
<i>De gulden generaties</i>	212
<i>Zaakwaarnemers</i>	214
<i>De grens over</i>	217
<i>Buitenlanders in Nederlandse dienst</i>	220
<i>Suriname en het Nederlandse voetbal</i>	222
<i>Stand by your man</i>	225
<i>Twee generaties: een balans</i>	228
<i>Supporters</i>	231
<i>Stijgende en dalende populariteit</i>	231
<i>Geweld</i>	235
<i>Clubcultuur</i>	244
<i>Het Oranjelegioen</i>	246
<i>Trainers en scheidsrechters</i>	248
<i>Trainers</i>	248
<i>Scheidsrechters</i>	250
<i>Verslaggeving</i>	254
<i>Balans</i>	257
 4 Kreeft en kaviaar, 1996-2021	259
<i>Money makes the ball go round</i>	259
<i>Het Bosman-arrest</i>	259
<i>Televisierechten: Nederland wordt klein voetballand</i>	261
<i>Creatief met geld</i>	263
<i>Nieuwe stadions</i>	265
<i>Verschuiving van inkomsten</i>	267
<i>Faillissementen</i>	268
<i>De geeuwhonger naar gemeenschapsgeld</i>	270
<i>Clubs in actie</i>	273
<i>Oranje: minder gedoe, maar niet altijd</i>	278
<i>Spelersbal</i>	288
<i>Salarissen</i>	288
<i>Naar het buitenland</i>	291
<i>Het Vreemdelingenlegioen</i>	293
<i>Spelersmakelaars</i>	297
<i>Sociale achtergrond</i>	299
<i>Vallende sterren</i>	304
<i>Doping</i>	310
<i>Scheidsrechters en trainers</i>	312

<i>Scheidsrechters</i>	312
<i>Trainers</i>	316
Toeschouwers	319
<i>Stijgende populariteit</i>	319
<i>Trouw tot in de dood</i>	323
<i>Supporters aan de gang</i>	326
<i>Was sich liebt, das neckt sich</i>	331
Voetbal: een crimineel mooie sport	334
Buitenlandse belangstelling voor het Nederlands betaald voetbal	339
Strijd om de macht	343
Sportjournalistiek: macht en entertainment	349
Balans	354
5 Opmars van het vrouwenvoetbal	355
Het begin	355
De opmars	357
De Oranje Leeuwinnen gingen voor goud	359
De speelsters	362
Vrouwen elders in de voetbalwereld	366
Balans	368
Nabeschouwing	369
Noten	374
Dankwoord	395
Bronnen	396
Personenregister	407

Woord vooraf

Nadat ik mijn manuscript voor het boek *Vechten voor vijand en vaderland. ss'ers in Nederlands-Indië en Korea* in 2017 bij mijn uitgever had ingeleverd, was ik wel even klaar met de Tweede Wereldoorlog en de nasleep daarvan. Eerder al publiceerde ik de biografie van de zangleider en componist van de NSB, Melchert Schuurman, en had er behoefte aan om het hoofdstuk Tweede Wereldoorlog voorlopig af te sluiten. Toch stond ik wel te popelen om weer een nieuw historisch onderzoek op te zetten. Mijn uitgever Geert van der Meulen kwam met het voorstel om de geschiedenis van het betaald voetbal in Nederland bij de hoorns te vatten, een oude liefde, waarover ik al vaker had gepubliceerd. Het aardige ervan is dat je er ook altijd mee aan kunt komen in je vriendenkring, want bijna iedereen heeft er verstand van en is geïnteresseerd in het onderwerp.

Zo sprak ik er ook graag over met Marcel Meijering, een van mijn allerbeste vrienden. Hij ging nog weleens mee naar wedstrijden van AZ en volgde het voetbal en ook de voortgang van dit onderzoek met belangstelling. Kort nadat ik dit boek had afgerond, overleed hij, volstrekt onverwacht. Hij liet een grote leegte achter in zijn gezin en bij zijn vele vrienden. Aan hem draag ik dit boek op.

Alkmaar, juli 2021

Inleiding

De Britse historicus Harold Perkin merkte ooit op dat vrijetijdsbesteding en dus ook sport een betere weerspiegeling vormen van de maatschappij dan de politiek of het werk. Met andere woorden: wie maatschappelijke veranderingen wil doorgronden, heeft meer aan een analyse van bijvoorbeeld ontwikkelingen in het voetbal dan aan andere maatschappelijke aspecten.¹ De samenleving heeft het voetbal in de jaren van zijn bestaan ingrijpend gewijzigd, maar omgekeerd is daar evenzeer sprake van geweest. Toen in de jaren tachtig van de 19de eeuw voetbal de eerste schuchtere stappen zette op Nederlandse bodem, kon niemand bevroeden dat nauwelijks 150 jaar later betaald voetbal zou zijn uitgegroeid tot een bedrijfstak waarin miljarden euro's, de rauwste emoties, criminelen, avonturiers, wetshandhavers, losers en winners hun plek hebben gevonden. De uitspraak dat sport (en voetbal) de belangrijkste bijzaak in het leven is, is talloze malen herhaald, en toegeschreven aan grootheden als Kees Jansma en Paus Johannes Paulus II. In de beleving van heel veel supporters dekt deze uitspraak niet eens hún realiteit: voetbal, zo ervaren velen, is, misschien naast leven en dood, de belangrijkste hoofdzaak in hun bestaan, die hun leven kleurt of besmeurt.

In dit boek wordt onderzocht hoe en waarom het Nederlands betaald voetbal de vorm kreeg die het nu heeft en zelfs kon uitgroeien tot internationale dominantie gedurende enkele fasen in zijn bestaan. Ook probeert deze studie een antwoord te geven op de vraag waarom in ons land het betaald voetbal zo laat van de grond kwam in vergelijking met andere Europese landen. Naast aandacht voor het voetbalspel zelf zullen de actoren de revue passeren die belanghebbend zijn en waren bij het voetbal: geldschieters, overheden, spelers, supporters en anderen, zoals journalisten, scheidsrechters, clubbestuurders, zaakwaarnemers, sponsors, gokkers en profiteurs. Na een aarzelend begin, waarin het betaald voetbal hooguit een welkome bijverdienste was voor de spelers, is betaald voetbal nu dé kans voor jongens van niet alleen eenvoudige komaf om

een gedroomde wereld te betreden en zich al rond hun 20ste of 25ste levensjaar te kunnen scharen in de rijen van de zorgeloze miljonairs. Voor vrouwelijke voetballers is dit overigens een droom die nog ver weg ligt.

Iedere tijdsindeling is arbitrair, maar toch zijn er diverse fasen in het Nederlands voetbal te onderscheiden. De eerste fase, die natuurlijk begint met de invoering van het betaald voetbal, kenmerkt zich door semi-amateurisme of semiprofessionalisme, namelijk de noodzaak voor bijna alle spelers om het voetbal te combineren met werk als postbode, stratenmaker, mijnwerker of wat dan ook. Ook de wijze waarop het clubleven was georganiseerd, maakt in de ogen van vandaag een onbeholpen en amateuristische indruk. Met name vanaf 1963 tekenen de eerste internationale successen zich af, die hun bekroning kregen met het veroveren van de eerste Europacup voor landskampioenen door Feijenoord in 1970.

Dan breekt de tweede fase aan, waarin het Nederlands voetbal internationaal aan de top meedraait, maar waarin het voetbal en de wereld waarin het zich beweegt nadrukkelijk verzakelijken en verharden. Ook manifesteren zich de eerste zaakwaarnemers en zwermen Nederlandse topspelers en ook trainers uit naar landen elders, zowel in Europa als in de Verenigde Staten. Ook de opkomst van het supportersgeweld was een uiting van de verharding van het voetbal en de samenleving in deze periode, die duurde tot ongeveer 1995, toen een Nederlandse club voor het laatst de Europacup voor landskampioenen in de wacht wist te slepen en een nieuwe fase zich aandiende. Die kenmerkte zich door de ontwikkeling van het voetbal tot internationale bedrijfstak en vermaaksindustrie. Voetbal was niet meer een internationale sport, maar groeide uit tot een globaal gebeuren, waarbij clubs zogenaamde satellietclubs in Afrika oprichtten, een beursnotering kregen of opgekocht werden door Oost-Europaanen, Chinezen, Arabieren en anderen. Niet Europa was meer de uiterste grens waarbinnen de sport zich bewoog, maar, met uitzondering van Antarctica, alle werelddelen werden afgestruind om aan spelers en aan geld te komen. De tijd van de betaalde voetbalclub als verlengde familie ligt dan alweer tientallen jaren achter ons.

Overwinning van het volksvoetbal

Voetbal verovert Nederland

Hoewel er recentelijk enig gesteggel ontstond over de vraag of de Haarlemse Football Club die mede is opgericht door Pim Mulier wel de oudste voetbalclub van het land is, wordt zijn rol als een van de belangrijkste grondleggers van het voetbal door niemand in twijfel getrokken. Mulier kwam met deze sport in aanraking tijdens een bezoek aan Engeland. Hier maakte *football* een enorme opmars door. Net zoals in Nederland werd er in Engeland aanvankelijk vooral door jongens uit de maatschappelijke elite gevoetbald. In heel Europa werd in deze periode van imperialisme bewonderend opgekeken tegen de Engelse prestaties op het wereldtoneel.

De elites van heel Europa waren maar al te bereid om de gewoonten van de Engelse bovenlaag over te nemen en daartoe behoorde voetbal zeker. Mulier was niet de enige die het succesvolle exportproduct naar Nederland bracht. Ook elders kwam ons land in aanraking met deze sport, zoals in de Rotterdamse haven, waar Engelse matrozen een balletje plachten te trappen. Op de kostschool Noorthey in Leidschendam werd al in 1854 voetbal geïntroduceerd door Engelse leraren die weinig ophadden met de uit Duitsland stammende gymnastiek, zoals de historicus Jan Luitzen ontdekte.¹ De eerste clubs die werden opgericht, waren eliteclubs waarin soms ook een andere Engelse elitesport, zoals cricket, was ondergebracht. Aan het oorspronkelijke elitaire karakter herinneren nog namen die verwijzen naar de klassieke oudheid (Ajax, Sparta, Heracles), het gebruik van Latijnse namen (Excelsior, Fortuna, Velocitas) of Engelse benamingen (Be Quick, Go Ahead). Toch begonnen jongens uit de volksklasse al snel aan het hek te rammelen en eisten zij hun plek in deze sport op. Voetbal was immers een goedkope sport die overal en altijd beoefend kon worden: je hoefde maar een krant op te rollen en je had al zoiets als een bal, twee op de grond gelegde jasjes vormden al een doel. Er was geen dure uitrusting nodig, zoals bij cricket en tennis, om het spel te beoefenen. Kernachtig werd dit uitgedrukt in een gedenk-

boek: 'Er was dus nog wat anders te beleven dan gymnastiek in een stoffig lokaal, dan schaatsenrijden of roeien, die beide sterk afhankelijk waren van de weersomstandigheden. Je kon nu alle dagen van het jaar rennen en ravotten zonder knellende kleren aan, het kostte bijna niets, je kon hollen en vliegen en goals maken en matches tegen andere jongens.'²

Toch was er meer nodig om voetbal te doen uitgroeien tot een massasport. Van belang was de oprichting in 1889 van een overkoepelende bond, de Nederlandsche Voetbal- en Athletische Bond (NVAB), waaruit later de Nederlandsche Voetbal Bond (NVB, later KNVB) voortkwam. Dankzij de samenbundeling van voetbalclubs kon er een competitie van de grond komen die toeschouwers trok en natuurlijk ook pers, waarna voetbal steeds bekender kon worden. Ook de modernisering in de 19de eeuw was een belangrijke factor. Zo maakte de snelle uitbreiding van het spoor- en tramwegennet het mogelijk dat clubs elkaar konden opzoeken en voetbal kon uitgroeien tot niet alleen een regionale, maar ook tot een nationale sport. Zeker ook de rijksoverheid zorgde ervoor dat er voorwaarden werden geschapen waardoor voetbal razend populair kon worden onder arbeiderskinderen, maar ook op het platteland. De Leerplichtwet die van kracht werd in 1901 trok de kinderen uit de fabrieken naar de schoolbanken en zorgde ervoor dat zij over meer vrije tijd en ook over meer energie beschikten, wat een belangrijke voorwaarde was voor de *democratisering* van de voetbalsport.

Het ministerie van Oorlog droeg op belangrijke wijze bij aan de verspreiding van het voetbal toen het in 1898 besloot om voetbal onderdeel te laten worden van de opleiding van de dienstplichtige militairen. De reden lag voor de hand: voetbal droeg niet alleen bij tot een betere lichamelijke conditie, maar was bovendien een geweldig medicijn tegen de beruchte verveling in de krijgsmacht. Ook het levenspeil van de arbeiders verbeterde, terwijl de invoering van de achturige werkdag in 1919 het eveneens mogelijk maakte dat meer arbeiders zich konden bezighouden met de voetbalsport.

Er ontstond een grote toeloop van nieuwe leden. Zo kende de voetbalbond in 1900 minder dan 2500 leden, maar in 1930 waren het er al bijna 100.000 en in 1947 al meer dan 260.000. Maar dat laatste had alles te maken met het feit dat de Duitse bezetter de Nederlanders graag zag sporten: wie sport, taalt niet naar verzet, zo was de gedachte. Ook het aantal elftallen dat in (κ)NVB-verband uitkwam groeide spectaculair. In 1891 waren dat er zeven, maar veertig jaar later, in 1931, kwamen er al meer dan 3500 elftallen uit in de KNVB-competitie.

Vaak waren het leerlingen van de hogereburgerschool, hbs, of het gymnasium die het initiatief namen tot de oprichting van een voetbalclub. Neem Ajax bijvoorbeeld, dat in 1893 werd opgericht door de drie hbs'ers, Han Dade, Carel Reeser en Floris Stempel. In de beginperiode was het zo behelpen met het veld dat hoekschoppen vanaf de openbare weg moesten worden genomen.³ Overigens blijkt uit de namen van de initiatiefnemers dat de vermeende joodse oorsprong van de club uit de lucht is gegrepen, maar over het toegeschreven joodse karakter van de club komen wij later nog te spreken. Ook leerlingen van kostscholen namen het initiatief om voetbalclubs op te richten. Voetbal viel eveneens in de smaak bij een deel van de intellectuele elite. Beroemde namen die er hun hart aan hadden verpand waren Frederik van Eeden, Richard Roland Holst en de grote dichter Herman Gorter, die in het jaar dat hij zijn *Mei* dichtte ook aanwezig was bij de oprichting in 1889 van de eerste Nederlandse voetbalbond. Gorter was zelf een verdienstelijke voetballer, die in 1892 de Amersfoortsche vv oprichtte.⁴

Met name na de eeuwwisseling werd voetbal een volkssport en kwamen de eerste volksclubs van de grond. De eerste was de vv Haarlem, die in 1897 werd opgericht door leerlingen van de ambachtsschool. Soms kregen dergelijke initiatieven steun van de elite, maar zeker ook werd '[...] met een zeker meedogend medelijden neer[ge]keken op die eenvoudige mannen.' Zeker in een tijd dat de socialistische beweging aan kracht toenam, riep dat om wraak. Zo verzuchtte een Deventer volksclub in haar gedenkboek dat zij hoopte dat de dag nog eens zou aanbreken waarin de rollen zouden zijn omgedraaid.⁵ Die dag zou niet lang op zich laten wachten. Het zal belangrijk geweest zijn voor jongens uit de rijen van de arbeiders en de ambachtslieden dat zij, in de standenmaatschappij die Nederland toen was, door het voetbal in contact kwamen met de maatschappelijke top lagen. Op het veld bestonden er geen standsverschillen en was niet de maatschappelijke achtergrond bepalend, maar telde alleen het sportieve resultaat. En door deel te nemen aan de voetbalcompetitie versloeg het volk voor het eerst in de geschiedenis de elite op een terrein dat ooit haar exclusief eigendom was. In hoeverre dit heeft bijgedragen aan het zelfbewustzijn van arbeiders, ambachtslieden, boeren en buitenlui is speculatief, maar wel aannemelijk.

De opmars van de volksjongens in het voetbal werd niet alom geapprecieerd. Zo kwam het voor dat clubs strenge ballotagebepalingen invoerden voor nieuwe leden, waarbij niet alleen gekeken werd naar wat potentiële nieuwe leden op voetbalgebied in huis hadden, maar zeker

ook naar wat hun maatschappelijke achtergrond was. Zo kon worden voorkomen dat arbeidersjongens de anderen binnen de club zouden overvleugelen. Een andere manier om te voorkomen dat 'het grauw' hun elitedomein zou veroveren, was door de oprichting in 1922 van een eigen vereniging, namelijk de Nederlandsche Corinthians. Deze vereniging, naar Engels voorbeeld opgericht, rechtvaardigde haar oprichting door zich in te willen zetten voor de handhaving van het amateurisme, maar in de praktijk was het haar er vooral om te doen om de eigen sportbeleving af te schermen tegen de arbeidersjeugd. Zo stelde zij voor dat de nvb alleen clubs tot de Eerste Klasse zou mogen toelaten die als 'net' konden worden gerekend. De vereniging werd geen succes en in 1937 hief zij zich op. Wie de vulgarisering van het voetbal echt niet meer wilde meemaken kon overstappen naar andere, toen nog exclusieve sporten, zoals hockey, tennis en later golf.

Er was echter één domein dat wel exclusief gereserveerd bleef voor de maatschappelijke bovenlaag en dat was de leiding van de voetbalbond. Hier torende de elite hoog boven uit en bestierde zij de tienduizenden voetballers en honderdduizenden toeschouwers, die op hun beurt amechtig opkeken tegen mastodonten als de voorzitter van de knvb Karel Lotsy wier woord wet was en die nooit werden tegengesproken. Maar uitgerekend de voetbalbond zou begin jaren vijftig uitgroeien tot een slagveld waarop bitter strijd geleverd werd tussen voor- en tegenstanders van betalingen aan voetballers.

Ongeoorloofde betalingen en pogingen om betaald voetbal in te voeren

Niet alleen in Nederland, maar ook elders in Europa ging de groei van het voetbal hand in hand met de discussie of betalingen aan spelers geoorloofd waren. De tegenstanders wezen vooral op de intrinsieke waarden van de sport, waarvoor niet mocht worden betaald. Voetballers moesten onbaatzuchtige, heldhaftige voorbeelden zijn die louter uit idealisme hun sport bedreven. Niet toevallig kwamen de voorstanders van het zuivere amateurisme uit de maatschappelijke kringen waar niet werd getaald naar een loopbaan als beroepsvoetballer. Dat lag anders bij getalenteerde spelers uit de lagere milieus: voor hen zou iedere betaling een meer dan welkome aanvulling zijn op het karig loon dat zij in de burgersamenleving verdienden. Bovendien hadden zij heel goed door

dat de clubkassen gevuld waren dankzij de betalende toeschouwers die kwamen kijken naar hun prestaties. Toestaan van betalingen aan spelers betekende ook accepteren dat commercialisering in de voetballerij voet aan de grond zou krijgen, waardoor de bondsbestuurders, die zich koningen waanden, hun greep op de clubs, de mores en de spelers zeker zouden verliezen.

Terwijl in andere Europese landen betalingen al snel gemeengoed werden en er profcompetities van de grond kwamen, bleef ons land tot 1954 verstoken van betaald voetbal. Zo moest in Engeland, de bakermat van het voetbal, de aristocratie zich al in 1885 neerleggen bij betaald voetbal. Schotland volgde snel, in 1892. In Tsjechoslowakije werd het betaald voetbal in 1925 ingevoerd, gevolgd door Oostenrijk en Hongarije. Spanje, Italië en Frankrijk gingen hiertoe over in respectievelijk 1926, 1929 en 1932. In Spanje was er geen aristocratische voetbaltraditie die moest worden overwonnen. Integendeel, juist de zakenelite steunde hier de professionalisering. In Italië zagen de fascistten voetbal als een belangrijk instrument om het land te verenigen en steunden dan ook die ontwikkeling. Alleen in Frankrijk lukte het de aristocratie om profvoetbal langer tegen te houden.

Rooms-katholieke samenlevingen, zoals die van bovengenoemde landen, gingen trouwens toch al wat pragmatischer met deze voetbalnormen om dan een samenleving als de Nederlandse, waarin, zeker in het westen van het land, de protestantse traditie veel meer was geworteld. Ook Duitsland zou zonder de nazi's al veel eerder profvoetbal hebben ingevoerd. De nazi's vonden professionalisme echter een uiting van joodse commercie in de sport. Pas in 1949 werden betalingen toegestaan als die het bedrag van 320 mark per maand niet zouden overstijgen. In 1962 kwam met de invoering van de Bundesliga er het betaald voetbal officieel van de grond.⁶

Dit neemt niet weg dat in Nederland wel degelijk werd betaald en dat er al vroeg in de eeuw pogingen werden ondernomen om betaald voetbal, zowel binnen als buiten de (K)NVB, van de grond te krijgen. Dat er betaald werd in het amateurvoetbal was al voor de Tweede Wereldoorlog een publiek geheim, waarbij vooral naar Limburg en Noord-Brabant werd gekeken, waar men vermoedde dat men het daar niet zo nauw nam met de amateurbepalingen. Als de KNVB ongeoorloofde betalingen op het spoor kwam, trof hij maatregelen, zoals de Bossche club BVV, hoewel toen spelend in Vught, in 1938 ondervond. In dit jaar werd het volledige bestuur voor een jaar geschorst, omdat het zijn doelmannen in plaats van het

toegestane trakteren na de wedstrijd op een etentje het daarvoor bestemde bedrag contant uitkeerde.⁷

Een jaar eerder, in 1937, dook de bond op de international Beb Bakhuis. De maker van de mooiste goal uit de vooroorlogse geschiedenis van Oranje ging in ruil voor een sigarenwinkel, die hem zogenaamd door een comité uit de Venlose bevolking ter beschikking werd gesteld, over naar vvv. Natuurlijk zat de Venlose club hierachter. Nadat de knvb de zaak nader onderzocht en de international schorste, tekende Bakhuis een profcontract in Frankrijk. Hij werd vervolgens uitgesloten als speler van het Nederlands elftal. Na het tekenen van zijn contract bij fc Metz schamperde hij richting de knvb: 'Nu behoef ik niet meer tien gulden onder de tafel ongezien te accepteren. Thans mag ik voor het werk dat ik met liefde en toewijding doe, geld accepteren.' Voor de knvb werd de man die in zijn 23 interlands liefst 28 keer scoorde en daarmee topscorer werd van Oranje in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog, een paria.⁸

Naast Bakhuis kregen ook de internationals Leen Vente en Kick Smit aanbiedingen uit zowel Frankrijk als Engeland. Op aandringen van Karel Lotsy legden zij die naast zich neer. Zo confronteerde hij Kick Smit met de gewetensvraag of 'hij voor het Wilhelmus koos of voor het slijk der aarde.' Smit zou er zijn leven lang spijt van houden dat hij niet de boot had genomen naar Londen en droeg tot aan zijn dood toe het lucratieve contract van Arsenal in de binnenzak van zijn colbert.⁹

Overigens was Bakhuis niet, zoals vaak wordt aangenomen, de eerste Nederlander die als prof uitkwam in een buitenlandse competitie. De allereerste Nederlander die deze stap zette was de international Gerrit Visser van Stormvogels, die in 1926 een profcontract tekende bij Bethlehem Steel fc in de Verenigde Staten. Na hem vertrok de Ajax-doelman Gerrit Keizer in 1930 naar Arsenal.¹⁰ Maar terug naar Limburg: Juliana betaalde zijn spelers al voor de Tweede Wereldoorlog 5 gulden bij een gelijkspel en 10 gulden na een overwinning en dit waren toen forse bedragen. Ook verkapte betalingen in de vorm van een café of een baan of zelfs een combinatie daarvan kwamen voor en dergelijke praktijken werden na de oorlogsjaren gewoon weer opgepakt. Zo kreeg Bob Jongen van sv Kerkrade in 1953 zowel een café als een bovengrondse baan bij de mijnen.¹¹

Ook bij psv was het in de amateurtijd uitstekend toeven. Spelers van het eerste elftal konden rekenen op een baan bij Philips, kregen gemeubileerde huurwoningen, mochten opleidingen volgen, ontvingen huishoudelijke apparaten en werden getrakteerd op feesten en reizen met

de club naar het buitenland. Zo kregen de spelers na het behalen van het landskampioenschap in 1951 een voetbal- en vakantiereis naar Oostenrijk aangeboden. Trouwens, bijna iedere zomer werd zo'n snoepris georganiseerd, zoals naar Duitsland, Engeland en Zwitserland. Vooral de president-directeur van Philips en tevens voorzitter van PSV, Frans Otten, zorgde ervoor dat het de spelers aan niets ontbrak. Ook moreel kwamen zij bij hem trouwens niets te kort. Honderden kaarten en brieven stuurde hij vanuit alle hoeken van de wereld naar de spelers. Zo mocht sterspeler Coen Dillen eens op zijn verjaardag een brief ontvangen met de volgende passage: 'Mijn beste Coentje, [...] Ik hoop dat je zult voelen dat deze gelukwensen komen van een echte vriend en dat het dan prettiger is om jarig te zijn, omdat wij allen verbonden zijn door echte vriendschap en echte liefde – die kunnen alléén maar bestaan in grote eenvoud en met diepe dankbaarheid aan God.'¹²

In de jaren vijftig, vóór de invoering van het betaald voetbal, werd het Nederlands voetbal gedomineerd door clubs uit Noord-Brabant en Limburg. Zou het dus toeval zijn geweest dat op de Bondsvergadering van 29 september 1951, waarop nagenoeg alle afgevaardigden zich uitspraken vóór handhaving van de amateurbepalingen, uitgerekend de Limburgse afgevaardigde W. Geraedts uitriep dat 'amateurisme in de ware zin des woords bij vele verenigingen in de hogere regionen nog slechts bombast is, neen, zelfs niet doorgevoerd kan worden.'¹³ Hij wees erop dat club A wist dat er betaald werd bij club B, terwijl club B zoiets op het netvlies had bij C en C dit weer wist van D, en D club A in de kijker had, enzovoort. Deze opmerkingen maakten hem tot een verstotene binnen de KNVB en toen de KNVB drie jaar later betaald voetbal alsnog omarmde, merkte een afgevaardigde tijdens de Bondsvergadering op dat Geraedts zich gelukkig mocht prijzen dat niemand in 1951 stenen bij zich had, omdat hij dan ongetwijfeld zou zijn gestenigd.¹⁴

Hoe zat het in het westen van het land? Werd dat bevolkt door heiligen die niets moesten hebben van betalingen aan voetballers? Ook boven de grote rivieren waren deze praktijken gemeengoed. Zo was al in de jaren dertig Feijenoord niet te beroerd om zijn sterspeler Puck van Heel te betalen.¹⁵ In 1936 maakte de KNVB de schatting dat minstens 20 procent van de clubs spelers beloonden en dat waren lang niet allemaal clubs uit het zuiden van het land.¹⁶ Deze 20 procent kan beschouwd worden als een ondergrens, want clubs deden er alles aan om beloningen voor de KNVB verborgen te houden. Het is niet overdreven om de jaren voor de invoering van het betaald voetbal in 1954 te betitelen als schijnamateu-

risme. Dit schijnamateurisme kon in de vorm gaan van betalingen, het faciliteren bij de aanschaf van een kroeg of sigarenwinkel, maar ook in de vorm van materiële beloningen, zoals kleding, voedsel, dan wel een auto of een fiets.

Er waren ook clubs die niets moesten hebben van betalingen, zoals de oud-international Jaap Mol ondervond bij ZFC. Voorafgaand aan de wedstrijd in 1941 tegen zijn oude club KFC eiste hij een garantie van 250 gulden voor het geval hij het ziekenhuis zou worden ingetrapt, zoals hem een paar jaar eerder tegen dezelfde club bijna was overkomen. ZFC verklikte hem daarop bij de KNVB, die de speler vervolgens vijf jaar schorste, hetgeen tevens het einde van zijn voetballoopbaan betekende.¹⁷

Ook gunsten en betalingen aan scheidsrechters werden tegengegaan. Zo bleek in 1953 dat naar schatting liefst 90 procent van de scheidsrechters knoeide met declaraties door bijvoorbeeld zelf een twaalfuurtje mee van huis te nemen om vervolgens een niet-genoten kroket of een bal gehakt in jus als lunch te declareren. Het bestuur van de KNVB was 'onthutst' en kwam er in zijn vergaderingen keer op keer op terug om deze flagrante overtreding van de amateurbepalingen tegen te gaan.¹⁸

De KNVB moest niet alleen binnen de eigen organisatie het hoofd bieden aan krachten die afbreuk wilden doen aan het amateurisme, ook daarbuiten werden op gezette tijden initiatieven genomen om te komen tot een profcompetitie. Het eerste initiatief voor een profclub kwam in 1910 van twee zakenlieden die een dergelijk team demonstratiewedstrijden wilden laten spelen tegen onder meer Engelse profclubs. Via een advertentie werden spelers opgeroepen zich te melden. Het initiatief leidde tot niets en de voetbalbond schamperde daarover: 'Dat wij hier in Nederland een klasse van lieden zouden krijgen wier beroep is voetbal spelen, dat wij hier zouden krijgen de grootste circussen, waarin voetballers de plaatsen innemen van stieren of toreadores of van paarden en clowns, ligt zeker nog in een ver, ver verschiet.'¹⁹

De tweede poging werd ondernomen door Jan de Natris. Deze Ajacied, afkomstig uit een eenvoudig arbeidersmilieu, was in de jaren twintig misschien wel de beste speler die op de Nederlandse velden rondliep. Hij was, in de ogen van de voetbalbonzen, ook een enfant terrible dat zich afzette tegen de bestuurders die wel goed voor zichzelf zorgden maar de spelers op een houtje lieten bijten. Zo was hij de aanvoerder van een spelersrevolte in 1920 tijdens de Olympische Spelen in Antwerpen. Terwijl de spelers in kleine kooien op het marineschip Hollandia waren ondergebracht, zaten de talrijke bondsbestuurders in de beste hotels van